

Opgang, 28 juni 2026

Teksten

1 – Darius Milhaud (1892-1974): "La création du monde" - (Ouverture and Tableau I: Chaos), opus 81a (New World Jazz + New World Symphony, o.l.v. Michael Tilson Thomas)

In deze balletmuziek, gecomponeerd in 1922-1923 in opdracht van de Ballets Suédois, wordt de schepping van de wereld geschetst op basis van Afrikaanse volksmythologie. Milhaud had op reis door de Verenigde Staten in 1922 in de straten van Harlem 'authentieke jazz' gehoord, wat veel invloed had op zijn werk. Muziek van Milhaud werd door de nazi's verboden. Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog emigreerde hij naar de Verenigde Staten.

2 – Igor Fjodorowitsch Strawinsky (1882-1971): "Pater noster", motet voor gemengd koor (1926) (a 4) (The Cambridge Singers, o.l.v. John Rutter)

Ook Strawinsky stond op de lijst van verboden componisten van nazi-Duitsland, vanwege zijn Russische afkomst maar ook vanwege zijn 'verwerpelijke' muziekstijl. Net als Kurt Weill vlucht Igor Stravinsky naar het buitenland om in ballingschap de oorlog te overleven. In 1941 vertrok hij met zijn vrouw van Parijs naar Los Angeles.

Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum.

Adveniat regnum tuum.

Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, et dimitte nobis debita nostra,

sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo.

Amen.

Onze Vader, die in de hemel zijt, Uw Naam worde geheiligd,

Uw Rijk kome, Uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel.

Geef ons heden ons dagelijks brood,

en vergeef ons onze schuld,

zoals ook wij aan anderen hun schuld vergeven.

En leid ons niet in bekoring, maar verlos ons van het kwade.

Amen.

3 – Ernest Bloch (1880-1959): "Prayer" (Harriet Krijgh, cello; Junge Sinfonie Berlin, o.l.v. Giedre Slekyte)

Bloch vertrok al in 1916 naar de Verenigde Staten en was een gevierd componist, maar zijn muziek werd in nazi-Duitsland verboden als joods; Bloch was uit joodse ouders geboren.

Vervolg op pagina 2

4 – Henriëtte Bosmans (1895-1952): "Lead, kindly Light" (Elizaveta Agrafenia, sopraan; Nederlands Studenten Kamerorkest, o.l.v. Stijn Berkouwer)

Henriëtte Bosmans werd in 1941 door de Duitse bezetter verboden op te treden, omdat zij half-joods was (haar vader was katholiek, haar moeder joods) en zij weigerde lid te worden van de Nederlandsche Kultuurkamer. Dankzij een moedig initiatief en haar contacten met dirigent Willem Mengelberg wist ze de vrijlating van haar moeder, die al was gearresteerd, te bewerkstelligen en haar te behoeden voor deportatie naar een concentratiekamp.

"Lead, kindly Light" werd in 1945, tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog door haar gecomponeerd op een tekst van John Henry Newman uit 1833, en werd voor het eerst opgevoerd op 3 november 1945 door Jo Vincent, met het Concertgebouworkest, onder leiding van Adrian Boult. De frase 'ondanks mijn angsten bepaalde mijn trots mijn wil' verwijst naar de zelfgenoegzame trots die in de voorgaande jaren de beschermende aanwezigheid van het licht van de 'vuurkolom' deed vergeten (Exodus 13:21-22: 'De Heer ging overdag voor hen uit in een wolkkolom om hen de weg te wijzen, en 's nachts in een vuurkolom om hen licht te geven. Zo konden zij dag en nacht reizen. De wolkkolom week overdag niet van de rug van de mensen, en de vuurkolom 's nachts niet.').

1. Lead, kindly Light, amidst th' encircling gloom;
lead Thou me on!
The night is dark, and I am far from home; lead
Thou me on!
Keep Thou my feet; I do not ask to see the distant
scene, one step enough for me.

Leid mij, vriendelijk Licht, te midden van de
omhullende duisternis; leid mij voort!
De nacht is donker en ik ben ver van huis; leid mij
voort!
Bescherm mijn voeten; ik hoef het verre landschap
niet te zien, één stap is genoeg voor mij.

2. I was not ever thus, nor prayed that Thou
shouldst lead me on.
I loved to choose and see my path, but now lead
Thou me on!
I loved the garish day, and spite of fears, pride ruled
my will; remember not past years.

Zo ben ik nooit geweest, noch heb ik gebeden dat
Gij mij zou misleiden.
Ik vond het heerlijk om mijn eigen pad te kiezen en
te zien, maar leid mij nu!
Ik hield van die opzichtige dag, en ondanks mijn
angsten bepaalde mijn trots mijn wil; ik dacht niet
terug aan de afgelopen jaren.

3. So long Thy power has blest me, sure it still will
lead me on,
o'er moor and fen, o'er crag and torrent, till the
night is gone,
and with the morn those angel faces smile, which I
have loved long since, and lost awhile.

Uw kracht heeft mij al zo lang gezegend, en zal mij
zeker ook in de toekomst blijven
leiden over heide en moeras, over rotsen en
stroompjes, tot de nacht voorbij is,
en met de ochtend glimlachen die engelengezichten,
die ik al zo lang liefheb en een tijdje kwijt was.

Lead, kindly Light,
lead Thou me on!
Lead Thou me on!
Lead Thou me on!

Leid mij, vriendelijk Licht,
leid mij voort!
Leid mij voort!
Leid mij voort!

5 – Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791): "Pianosonate nr. 8 III (presto)" (Artur Schnabel, piano)

Mozart viel niet onder de 'verboden' componisten, maar de Oostenrijkse pianist Arthur Schnabel, die beroemd was geworden met onder meer zijn interpretaties van werk van Beethoven, Schubert, en Mozart, wel. Hij was joods en zijn uitvoeringen vielen daarom onder de beperkingen die het naziregime had verordonneerd. Hij verruilde Berlijn in 1933 voor Londen, en emigreerde in 1939 naar de Verenigde Staten waar hij in 1944 het staatsburgerschap kreeg.

Hitler had een aantal favoriete componisten, met name Wagner, Beethoven en Bruckner. Hij had een aantal platen die hij ook in zijn bunker altijd bij zich had, en die door Russische patrouilles na zijn dood daar zijn aangetroffen. Opmerkelijk was dat zij ook werk van een aantal verboden joden aantroffen, waaronder Mendelssohn en Offenbach, en 'verachtelijke Russen'. En de pianosonate nr. 8 van Mozart, gespeeld door Artur (Arthur) Schnabel. Hitler was dus kennelijk zo in de ban van de muziek en het talent van bepaalde uitvoerders dat hij vergat dat zij zijn vijanden waren.

Deze opname uit 1933 van deze pianosonate (hier gerestaureerd) is inderdaad een van de mooiste opnamen uit de geschiedenis.

6 – Jakob Ludwig Felix Mendelssohn Bartholdy (1809-1847): "Warum toben die Heiden", psalm 2, uit Drei Psalmen Op. 78 nr. 1 (a 8) (Heike Heilmann, Birgit Wegemann, sopraan; Birgit Meyer, Gabriele Wunderer, alt; Gerhard Hölze, Gerhard Nennemann, tenor; Manfred Bitner, Wilhelm Schwinghammer, bas; Chamber Choir or Europe, o.l.v. Nicol Matt)

In nazi-Duitsland werden Joodse componisten als 'entartet' bestempeld. Ook Felix Mendelssohn werd uit het culturele leven verbannen: zijn standbeelden vernietigd, zijn muziek verboden. Mendelssohns imposante zetting van Psalm 2 voor dubbelkoor sluit goed aan bij zowel het huidige wereldtoneel als dat van ruim tachtig jaar geleden.

De vertaling is uit de NBV21 (aangepast).

Warum toben die Heiden, und die Leute reden so vergeblich?

Die Könige im Lande lehnen sich auf, und die Herren ratschlagen sich mit einander wider den Herrn und seinen Gesalbten:

"Lasst uns zerreißen ihre Bande, und von uns werfen ihre Seile!"

Aber der im Himmel wohnet, lachet ihrer, und der Herr spottet ihrer.

Er wird einst mit ihnen reden in seinem Zorn, und mit seinem Grimm wird er sie schrecken:

"Aber ich habe meinen König eingesetzt auf meinem heiligen Berge Zion."

Ich will von einer solchen Weise predigen, dass der Herr zu mir gesagt hat:

"Du bist mein Sohn, heute hab' ich dich gezeugt; heische von mir, so will ich dir die Heiden zum Erbe geben, und der Welt Ende zum Eigentum.

Du sollst sie mit eisernem Scepter zerschlagen, wie Töpfe sollst du sie zerbrechen."

So lasset euch nun weisen, ihr Könige, und lasset euch züchtigen, ihr Richter auf Erden.

Dienet dem Herrn mit Furcht und freuet euch mit Zittern!

Küsst den Sohn, dass er nicht zürne, und ihr umkommet auf dem Wege, denn sein Zorn wird bald aufbrennen.

Aber Wohl allen, die auf ihn trauen.

Ehre sei dem Vater und dem Sohne, und dem heiligen Geiste.

Wie es war von Anfang, jetzt und immerdar und von Ewigkeit zu Ewigkeit.

Amen!

Waartoe leidt het woeden van de volken, het rumoer van de naties?

De koningen van de aarde komen in verzet, de heersers spannen samen tegen de HEER en zijn gezalfde:

"Wij moeten hun juk afwerpen, ons van hun boeien bevrijden."

Maar Die in de hemel troont lacht, de Heer spot met hen.

Dan spreekt Hij tot hen in woede, en zijn toorn verbijstert hen:

"Ikzelf heb mijn koning gezalfd, op de Sion, mijn heilige berg."

Het besluit van de HEER wil ik bekendmaken. Hij sprak tot mij:

"Jij bent mijn zoon, Ik heb je vandaag verwekt. Vraag het Mij en Ik geef je de volken in bezit, de einden der aarde in eigendom.

Jij zult ze breken met een ijzeren staf, ze stukslaan als een aarden pot.

Daarom, koningen, wees verstandig, wees gewaarschuwd, leiders van de aarde.

Onderwerp u, toon de HEER uw ontzag, breng Hem bevend uw hulde.

Bewijs eer aan zijn zoon met een kus, anders ontvlamt zijn woede, en uw weg loopt dood, want bij het geringste ontsteekt Hij in toorn.

Gelukkig wie schuilen bij Hem.

Eer aan de Vader en de Zoon, en de Heilige Geest.

Zoals het was in het begin, nu en altijd en in de eeuwen der eeuwen.

Amen!